

Cookstove programma's waren geen succes

Karol van Bastelaar, 2004

Margaret Skutsch was er op de cookstove avond (3 maart) duidelijk over. Er is in een aantal landen, waaronder het Westen enorm veel energie geïnvesteerd om de Derde Wereld te voorzien van cookstoves die rendabeler zijn en gezonder voor de gebruikers. Maar, met uitzondering van de houtskoolstoves, zijn de resultaten van al deze inspanningen na enkele tientallen jaren bedroevend.

Daarvoor zijn een aantal redenen. Ten eerste werd eind zeventiger en begin tachtiger jaren de nadruk gelegd op ontbossing door houtkap voor brandhout. Maar na enige tijd bleek dat vooral andere factoren zoals landbouw en houtkap voor export een veel grotere impact hadden. Die dringende aanleiding voor technische innovatie viel dus weg.

Daarna kwam de nadruk bij de programma's te liggen op de gezondheid, vooral daar waar binnen gekookt werd. Er werden stoves ontwikkeld met schoorstenen. Ook die werden geen succes. Het wegvallen van de insectenvernietigende werking van de rook en de ingewikkelde regeling met meerdere schuifjes speelden hier een rol.

De oorzaken die verder tot het mislukken leidden voor alle 'verbeterde' cookstoves zijn:

Sociaal

Een kookvoorziening moet flexibel zijn. Het vuur moet snel hoog of laag gestookt kunnen worden, en moet kunnen worden aangepast aan grote of kleine pannen. Vrijwel alle verbeterde cookstoves zijn ontwikkeld door (al dan niet westerse) mannen die onvoldoende op de hoogte waren van de wensen van de gebruiksters. De nadruk lag op rendement. Dit werd bereikt door b.v. isolatie van de stove. Hierdoor duurt het echter lang voor de stove voldoende warmte geeft en blijft hij, als hij eenmaal warm is, nog lang te warm om gerechten zachtjes te laten doorkoken. De flexibiliteit van metalen, aardewerken of klei stoves is onvoldoende. Terwijl een 'drie stenen vuur' gemakkelijk is te regelen, snel hoger en lager kan branden, voor grotere of kleinere pannen kan worden aangepast, kan dit bij een 'verbeterde' stove niet. Daarnaast heeft een open vuur ook een bijna magische betekenis in vele culturen. Het is het centrum van het gezinsleven.

Technisch

Een ander interessant aspect is dat de 'drie stenen vuurtjes' veel minder inefficiënt zijn dan steeds werd aangenomen en dat de efficiency van de verbeterde stoves zwaar is overdreven. Een goede, aandachtige kok bespaart meer hout bij een drie stenen vuurtje dan een onaanachtige kok met een verbeterde stove.

Economisch

Besparing op brandhout heeft alleen maar zin als brandhout geld kost of als de vrouwen in de tijd dat ze geen hout halen, lucratieve andere arbeid kunnen verrichten. In de meeste landen is dat niet zo. Een verbeterde cookstove kost geld, maar een lager brandstofgebruik verdient dat bedrag niet terug omdat brandhout niets kost en de vrouwen of geen betaald werk verrichten of het hout halen combineren met andere taken.

Anders is dat met houtskoolstoves. Houtskool kost wel geld en een verbeterde cookstove verdient zich door zijn besparing in twee maanden terug. De gebruikers van houtskoolstoves zijn echter wat welgestelder en hebben zo'n stove naast een kerosinestove. Waarbij de laatste gebruikt wordt voor bakken en snel verhitten en de eerste voor lang doorkoken van bijvoorbeeld bonen.

De oplossing

Is er een oplossing? De gedachte dat inwoners van Derde Wereldlanden niets kunnen kopen, is achterhaald. Voor spullen die zij als zinvol ervaren is wel degelijk geld beschikbaar. Maar die producten moeten goed gemaakt zijn en voldoen aan de eisen van de gebruikers. Aluminium pannen en zaklantaarns hebben dan ook hun weg gevonden naar de meest afgelegen dorpen. Een cookstove die gemakkelijk aan te passen is aan het pan formaat en goed regelbaar is, die goedkoop is en een aantrekkelijk uiterlijk heeft (uitgekiend design, in massaproductie gemaakt) zou aanslaan. Maar de vraag is of zoiets te realiseren is. Intussen lijkt de geschiedenis het hele idee van verbeterde cookstoves in te halen. Door globalisering krijgen ook de armsten meer geld ter beschikking, de rol van de vrouw verandert en de tijd nadert dat er niet meer op hout wordt gestookt, maar op kerosine of gas. De energie die gestoken wordt in het ontwikkelen van de 'perfecte' cookstove lijkt beter gestoken te kunnen worden in landbouw-, gezondheids-, aids-voorlichtings- en economische ontwikkelingsprogramma's. Dan lost het probleem van de 'volmaakte' cookstove zich vanzelf op. Ook de armsten koken dan op kerosine of een andere 'moderne' brandstof.

